

הרב שמואל פריש

בדין כלי שבלע בליעות היתר ע"י אור ונאסרו אי מהני הגעלה

ביו"ד סי' קכ"א סעיף ד' נפסק דכלי שבלע בליעת היתר אף שנבלע ע"י אור סגי לי בהגעלה, ואף שהדין הוא שכלי שתשמישו באור צריך ליבון, ה"מ היכי דאיסורא בלע כגון שנבלע בה בלעת בשר נבילה, אבל היכא דהתירא בלע כגון חמץ קודם פסח וכן בליעת בשר היתר סגי בהגעלה ע"ש, ויל"ע אי בעי' שיגעיל דוקא קודם שיחול איסור על הבליעות או אפי' אחר שכבר נאסר הבליעות סגי לי' בהגעלה כיון שבשעה שנבלע התירא בלע.

א) והנה מקור האי דינא הוא בגמ' ע"ז עו. דרמי לי' רב עמרם לרב ששת תנן השפודין והאסכלא מלבנן באור, והתנן גבי קדשים השפוד והאסכלא מגעילין בחמין ופי' רש"י דאסכלא שצלה בהן בשר קודש (משו"ה מגעילין) משום דכי אתי למחר הוי נותר ע"ש, ומתרחץ שם רבא דקדשים היינו טעמייהו כדרב נחמן דכל יום ויום נעשה גיעול לחבירו, רב אשי אמר לעולם כדאמרן מעיקרא הכא (בקדשים) התירא בלע הכא (מתני' דע"ז) איסורא בלע, ודקא קשיא לך דבעידנא דקא פליט איסורא קא פליט בעידנא דקא פליט לית' לאיסורא בעיני', וע"ש רש"י ד"ה לעולם כדאמר' מעיקרא דהיינו משום דבקדשים היתירא בלע ודקשיא לך כי פליט איסורא פליט לא חמיר איסורו שכנעשה נותר לא הוי איסור בעיני' שבתוך דופני הכלי היה בלוע ומעולם לא הוכר איסורו עכ"ל, והנה ממש"כ רש"י שכשנעשה נותר לא הוי איסור בעיני' מזה הלשון מבואר דבאמת כל הבליעות שבדופני הקדירה נאסרו, ואפ"ה סגי בהגעלה, ובאמת צ"ע בטעמא דמילתא דמה לי אם הוכר האיסור או לא סו"ס איסורא הוא ולבעי ליבון, מ"מ הדין יוצא מרש"י דאף אם לא הגעיל עד שחל על הבליעות שם נותר אפ"ה מהני הגעלה.

ב) אולם יעו' בחי' רמב"ן ע"ז עו. שביאר כוונת רב אשי דמחלק בין התירא בלע לאיסורא בלע וז"ל בא"ד אלא הכי קאמר כשבלע האיסור עדיין לא היה שמו עליו שלא היה נקרא נותר, ולאחר שהוא בלוע הוא שחל עליו שם זה ואין איסור נותר חל על בלוע אלא במה שראוי לפלוט ע"י הגעלה, שהוא בליעה גדולה שיהא בה נותר טעם, וכשהגעיל אע"פ שנשארו בה מעט שאינה פולטת אלא ע"י אור אינה אוסרת, אבל חמץ בפסח כיון שהיה שמו עליו וממשו של חמץ בלע מהשתא נמי איסורא בלע ליאסר בפסח עכ"ל וביאר כוונת הרמב"ן הוא ע"פ מה שביאר הרשב"א בתוה"ב בית ד' שער ד' לגבי דין נ"ט בר נ"ט החילוק שבין נ"ט בר נ"ט דהתירא לנ"ט בר נ"ט דאיסורא, דנ"ט בר נ"ט הוא טעם קלוש ונהי שדין בשר עליו לענין שלא פקע מיני' שם איסור שעליו, כגון נ"ט בר נ"ט של בשר נבילה נשאר באיסורו, מ"מ היכי שהוא נ"ט בר נ"ט ועדיין היתר הוא, כגון בשר היתר, א"א לחול עליו שם חדש של בב"ח או שם נותר, שאינו נידון כבשר לענין שיחול עליו שם חדש, ולפ"ז כ' הרשב"א דחמץ קודם פסח אף שהוא היתר מ"מ שמו עליו, דחמץ שמו אף קודם פסח, וא"כ אף היכי שהוא נ"ט בר נ"ט יחול עליו איסור חמץ ע"ש, ונראה דה"נ הוא הביאור בדברי הרמב"ן דמה שאינו נפלט אלא ע"י אור טעם קלוש הוא וא"א לחול עליו שם חדש של איסור, אבל בלע שהיה עליו שם איסור קודם שנבלע בהכלי אף שנקלש אח"כ כשנבלע בכלי ע"י אור לעולם לא פקע איסורו.

אולם יל"ע בדין זה שמה שאינו נפלט אלא ע"י אור דין טעם קלוש עליו ואינו חל עליו שם חדש, אם הוא דוקא כשהגעיל הכלי ולא נשאר בה כי אם הני בליעות שא"א לצאת אלא ע"י אור, אבל כל שלא נגעל, דכל הבליעות הם ביחד, אין כאן בלע מסויים שהוא קלוש ונאסרו כל הבליעות ושוב לא מהני הגעלה אח"כ דהו"ל בליעת איסור, דאף שנקלש לא פקע איסורו מיני, או י"ל דאף אם לא הגעיל עד שנאסרו הבליעות מהני הגעלה, דהני בליעות שהם בעומק שאינו נפלט אלא ע"י אור מעכשיו נידון כטעם קלוש ולא חל עליו שם חדש.

ג) והנה מצינו בזה מח' אחרונים, עי' פמ"ג הל' פסח תס"א בא"א סק"א שכ' דקדירה בלוע מבשר ע"י אש בלי משקה ואח"כ בישלו בה חלב והגעילו אסור דיעבד, "דעתה איסורא הוי" עכ"ל אולם יעו' בשו"ע הרב הל' פסח סי' תנ"א סעיף י"ג בהג"ה וז"ל בא"ד אבל אם נבלע בהם ע"י אור דבר היתר ואח"כ נעשה איסור כגון שנצלה עליהם בשר לבדו שהוא היתר ואח"כ נבלע בהם חלב, הרי הן נכשרין ע"י הגעלה, ואע"פ שטאעם בשר הנבלע בהן ע"י אור אינו נפלט מהם לגמרי ע"י הגעלה מ"מ אותו מועט בשר הבלוע מאד בתוכם עד שאינו נפלט מהם רק ע"י האור קלוש הוא מאד ואינו כדי שיחול עליו שם חדש דהיינו שם בב"ח לפיכך די להם בהגעלה כדי להפליט מהם עיקר טעם הבשר ועיקר טעם החלב שהן אסורין מחמת שהן כדי שיקרא עליהן שם בב"ח וכן נפלטין ע"י הגעלה לפי שאינן בלועין מאד ומותר טעם הבשר ומותר טעם חלב שהן בלועין מאד הרי הן קלושים מאד ואינם כדי ליהות נקרא עליהם שם בב"ח וכו' עכ"ל הרי מבו' דעת הפמ"ג לאסור אם לא הגעיל קודם שנאסר וכן מוכח בשו"ת חת"ס יו"ד סי' ק"י, ודעת השו"ע הרב הוא להתיר, דמה שבלוע מאד ואינו יוצא אלא ע"י אור, מעכשיו הו"ל קלוש שא"א לחול עליו שם חדש.

ד) אולם המעיין ברשב"א בתוה"ב בית ד' שער ד' דף לח: יראה לכאו' דסבי"ל כהפמ"ג, שכ' בקדירה שבישל בה בשר ואח"כ בישל בה ירקות מותר לבשל בה אח"כ חלב, והוכיח דינו מהא דאמר רבא דשפודין ואסכלא בקדשים מגעילן משום דכל יום ויום נעשה גיעול לחבירו, והק' הרשב"א וכי עדיף בישול דיום שני מהגעלה גמורה ואם הגעלה גמורה הוי קשיא לי' לרב עמרם האיך מכשירתו, מה היתה תשובתו של רבא כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו, והלא ליבון הוא צריך כמו ששינינו במשנתינו, והליבון שיהו ניצוצין מנתזין הימנו, ועוד הא קי"ל בכלי מתכות חם מקצתו חם בכלו שאיסור הנבלע נתפשט בכלו, ונראה לי דה"ק דקדשים התירא בלע וכיון שבישל בו קודם שיבא לידי איסור נותר לכשיגיע זמנו להיות חל שם נותר כבר נקלש ונחלש האיסור כל כך ע"י בישול זה השני עד שלא נשאר בו אלא בלע מועט ואין לחול עליו שם נותר על דבר בלוע מועט כזה וכו' אבל קודם שבשל בו שנית דבלע מרובה וראוי לחול עליו שם נותר תוך דופני הכלי, וכן כלי שבלע איסור לעום אין נכשר עד שיגעיל הראוי להגעיל וללבן הראוי ללבן עכ"ל, הרי מבו' להדיא ברשב"א דמה שנחשב לטעם קלןש הוא דוקא לאחר בישול שני אבל כל שהבלע מרובה לא נחשב לטעם קלוש וחל איסור על כל הבליעות, וצ"ע דעת השו"ע הרב שמתיר אף אם מגעיל לאחר שחל עליו שם איסור.

ה) ולכאו' היה נראה לתרץ דעת השו"ע הרב דבאמת כל הסוגיא שם צ"ע, דלפ"מ שביאר הרשב"א, תירוצם של רבא ורב אשי חדא הוא, דתרווייהו מחלקים בין בליעת איסור לבליעת היתר, ויסוד התי' הוא דעל טעם קלוש לא חל שם חדש, וצ"ע במה שאני תירוצו של רב אשי מתירוצו של רבא.

ויעו' בכ"פ סי' צ"ב שהק' על הרשב"א דלמאי הוצרך רבא להא דכל יום ויום נעשה גיעול

לחבירו דהא עיקר יסודו של רבא הוא דע"י הגעלה נשאר רק טעם קלוש ועל טעם קלוש לא חל שם חדש וא"כ מה לי אם מגעיל כל יום או לא כל אימת שירצה להשתמש יגעילו, ולזה הוכיח הכו"פ דדעת רבא הוא דל"מ הגעלה רק קודם שחל עליו שם איסור אבל אם נאסר בעוד שהבליעות מרובה ל"מ הגעלה אח"כ, שכבר נעשה איסור, ולזה הוצרך רבא לכל יום ויום נעשה גיעול לחבירו דע"י שהיו מבשלים בכל יום לעולם לא נעשה נותר בעוד שהבלע מרובה, ומשו"ה היה שייך בו ההיתר דטעם קלוש, ע"ש, ואשר לפ"ז היה נראה דרב אשי דלא הוצרך להא דכל יום ויום נעשה גיעול לחבירו סב"ל דאף אם נעשה נותר קודם שהגעיל מהני הגעלה, דהני בליעות שהם בעומק מעולם הוי בליעות קלושות ולא חל עליהו שם איסור, באופן דנמצא דמח' הרשב"א וש"ע הרב הוא מח' רבא ורב אשי, דהרשב"א פסק כרבא וכדחזי' שהוכיח דינו מרבא, והשו"ע הרב פסק כרב אשי, כן היה נראה לכאו', אלא דבאמת הוא דבר שלא ניתן להיאמר שהרשב"א לא יפסוק כרב אשי שהוא בתרא, וא"כ שוב צ"ע דעת השו"ע הרב דלכאו' הוא דלא כהרשב"א.

(ו) אלא דבאמת גוף הדין של הרשב"א צ"ע, דהנה הסברא של רב אשי שמחלק בין התירא בלע לאיסורא בלע ביאר הרמב"ן דמה שאינו נפלט אלא ע"י אור טעם קלוש הוי ולא חל עליו שם חדש, והנה כל זה לא שייך אלא בבליעות שנבלעו ע"י אור, אבל הרשב"א הא איירי בקדירה שבישל בה בשר דהיינו בישול ע"י רוטב והא היכי שנבלע ע"י משקה שפיר נפלט כל הבליעות ע"י הגעלה, ומה שייך לומר בכה"ג דמה שנשאר הו"ל בלע קלוש.

ואשר נראה בזה, דסב"ל להרשב"א דרבא ורב אשי אף דתרווייהו מדין טעם קלוש אתיא מ"מ חלוקין הם בהסיבה שהבליעה שנשאר בכלי נחשב לטעם קלוש, דהנה מדהוצרך רבא לכל יום ויום נעשה גיעול לחבירו ע"כ כמש"כ הכו"פ הנ"ל דסב"ל לרבא דבעי' שיגעיל קודם שיחול עליו שם נותר, וע"ז הוקשה לו לרשב"א דאי אמרי' דסב"ל לרבא כמש"כ הרמב"ן אליבא דרב אשי דהא דנחשב לבלע קלוש הוא, דמה שבלוע מאד הוא בלע קלוש, א"כ אף לא הגעיל עד שנאסרו הבליעות הו"ל להועיל הגעלה, וכמבו' בשועה"ר, וע"כ דלרבא אין הבלע נחשב לטעם קלוש מחמת שהוא בלוע מאד, אלא הוא סברא אחרת דבישול שני מקליש ומחליש כחו וטעמו של בלע של בישול ראשון עד שלא נשאר בו כי אם בלע מועט וכלשון הרשב"א בתוה"ב, ומשו"ה בעי' שיבשל דוקא קודם שחל איסור על הבליעות, דבשלמא לרב אשי שבלע הבלוע מאד הו"ל בלע קלוש, הרי יש כאן בלע מסויים שהוא קלוש אפי' בעוד שגם שאר בליעות הם בהכלי, אבל לרבא שהקלישות הוא מחמת שבישול שני הוא מחליש כחו של בלא ראשון הא זהו דוקא לאחר שבישל אבל קודם שבישל שהבלע מרובה אין כאן שום בלע מסויים שהוא קלוש, ושפיר חל שם איסור על כל הבליעות, ושוב לא מהני הגעלה, ומשו"ה הוצרך רבא להא דכל יום ויום נעשה גיעול לחבירו.

ולפ"ז מבו' הא דהתיר הרשב"א בבישל ירקות אחר שבישל בשר והרי מה שנבלע ע"י משקה נפלט ע"י הגעלה ואיך נחשב לבלע קלוש, דלפ"מ שנתבאר דוקא לרב אשי ההיתר הוא מכח שהבלע בלוע מאד, אבל לרבא ההיתר הוא דבישול שני מחליש בליעות של בישול ראשון ובזה אין לחלק בין נבלע ע"י אור לנבלע ע"י משקה.

ולפ"ז מיושב דעת השו"ע הרב שלא יסתור לדעת הרשב"א, דהשו"ע הרב איירי בנבלע ע"י אור, דפסקי' כרב אשי דמה שבלוע מאד שאינו נפלט אלא ע"י אור הו"ל בלע קלוש, ובזה דעת השו"ע הרב דאף אם לא הגעיל עד שנאסרו, מהני הגעלה אח"כ, דהני בליעות שבלוע

מאד מעולם לא נאסרו, וגם הרשב"א מודה בדין זה, אלא שהרשב"א פסק ג"כ כרובא ומכח זה התיר אף בנבלע ע"י משקה ומשום שבישול שני מחליש בליעות של בישול ראשון, ובכה"ג דוקא הוצרך הרשב"א שיבשל קודם שחל עליו שם איסור וכנ"ל.

ובאמת איכא עוד נפק"מ, דהיכי שנבלע ע"י אור ורוצה להגעילו אחר שנאסר אז בעי' הגעלה דוקא, דההיתר הוא דהני בליעות שאינם יוצאים ע"י הגעלה קליש, וא"כ דוקא אם הגעיל כהלכה שלא נשאר רק הני בליעות קלישות מותר, אבל אם הגעיל קודם שנאסר הבליעות אז אף בלא הגעלה כהלכה מהני, ומשום סברת הרשב"א דבישול שני מחליש כח הבליעות של בישול ראשון.

(ז) ולפ"מ שנתבאר נראה ליישב קושיית הש"ך בנקוה"כ סי' צ"ג על הב"י, שהב"י פסק דלא כהרשב"א והביא רא"י מסה"ת הובא בטור סי' צ"ד דקדירה שבישל בה חלב ואח"כ הוחמו בה מים אין צריך להמתין מעל"ע של חימום המים רק לאחר מעל"ע של בישול חלב מותר לבשל בה בשר, והק' הב"י דלדעת הרשב"א למ"ל להמתין כלל והא ע"י חימוך מים נקלש בליעת החלב אלא ע"כ דסה"ת לא סבי"ל כהרשב"א, וע"ז הביא הש"ך חבל ראשונים דסבי"ל דכלי שבלע היתירא אף שנשתמשו בהן ע"י אור מהני לי' הגעלה, ומה שהק' הב"י מסה"ת כ' הש"ך דסה"ת איירי היכי שלא העלו רתיחה דלענין הגעלה בעי' שהעלו רתיחה, והרשב"א לא התיר אלא הגעלה אחר ליבון אבל לא התיר דבר הצריך הגעלה בהגעלה שאינה גמורה, דהא לא מוכח בש"ס אלא דכלי הצריכה ליבון סגי לי' בהגעלה ע"ש,

אולם לפי הנתבאר א"ש שיטת הב"י, דמה שהביא הש"ך חבל ראשונים דבלע היתירא אף ע"י אור מהני הגעלה אף הב"י מודה לזה דהיינו דינא דרב אשי שהוא בתרא ופסקי' כוותי', רק על דינא דהרשב"א דהתיר אף היכא דלא נבלע ע"י אור מטעמא דבישול שני מחליש בליעות של בישול ראשון ע"ז חולק הב"י, ומש"כ הש"ך דע"כ הרשב"א לא התיר אלא בהגעלה על דבר שצריך ליבון דבש"ס לא מוכח יותר מזה, להנ"ל נתבאר דמשיטת רבא שפיר מוכח שמותר אף בהגעלה שאינה גמורה על דבר שצריך הגעלה.